

Oorkonde van Jan IV van Brabant 1419 Stadsarchief

Kertogin Maria van Brabant/van Gelre (1325-1399) stichtte in 1398 een kapittel, verbonden aan de St.-Pieterskerk. Een kapittel is een college van geestelijken, (seculiere) kanunniken of koorheren genaamd, die verbonden zijn aan een kathedraal of een kapittelkerk. Kapittels werden vaak opgericht als 'statussymbool' voor lokale machthebbers. Het toonde aan dat men over kapitaal en macht beschikte, en was een manier om een stad meer aanzien te geven.

De taak van de Turnhoutse kanunniken, dertien in totaal, was het verzorgen van het koorofficie op gezette tijden. Naast deze hoofdtaak organiseerden de kanunniken het onderwijs in Turnhout en oefenden zij toezicht uit over de verschillende geestelijke instellingen van de stad: gasthuis, begijnhof, klooster van het Heilig Graf, enzovoort. Slechts één van de dertien kanunniken, die plebaan genoemd werd, was belast met de zielzorg van de Turnhoutenaars.

De invloed van het kapittel op de stad is bijvoorbeeld te zien aan de St.-Pieterskerk, die er nooit had uitgezien zoals nu indien er geen kanunniken waren geweest. Op verschillende tijdstippen werd het kerkgebouw aangepast, uitgebreid en verfraaid. Hiervoor was heel wat kapitaal nodig. Naast inkomsten uit cijnsen en renten, te vergelijken met huur en pacht, werd dit kapitaal vooral gehaald uit de zogenaamde tienden. Een tiende is een kerkelijke belasting, die bestond uit een tiende deel van de oogst of van het nieuwgeboren vee. Het recht om tienden te innen was in de middeleeuwen vaak in handen van lokale machthebbers, en zo ook in Turnhout. Toen Maria van Gelre in 1398 echter het kapittel stichtte, schonk ze haar deel van de Turnhoutse tienden aan de kanunniken. In 1399 gaf Maria's zuster Johanna van Brabant (1322-1406) het resterende deel van de tienden, aangeduid als 'de overbate der tienden', aan de koorheren.

Rond de schenkingen, en zeker rond de tienden, zijn meermaals geschillen ontstaan. Om dergelijke problemen zoveel mogelijk te vermijden, werden de donaties verschillende malen bevestigd door de opvolgers van Maria en Johanna als eigenaars van Turnhout. Zo vaardigde hertog Jan IV van Brabant (1403-1427) in 1419 een oorkonde uit waarin hij de tiendenschenkingen van de beide hertoginnen bekrachtigde. Wanneer de rechten van het kapittel weer eens in twijfel getrokken werden, haalde men de zorgvuldig bewaarde oorkonden boven om de privileges te bewijzen.

In de uitvoerige tekst wordt aangegeven dat de hertog (lees: de hertogelijke kanselarij) 'eenen openen brief van confirmatie' gezien heeft van zijn voorganger Antoon van Bourgondië (1384-1415), waarna kort de inhoud van die akte in het Latijn wordt weergegeven. Antoon had de (tienden)schenking dus ook al bevestigd. Vervolgens haalt men de integrale tekst van Johanna's schenkingsakte aan, in het Middelnederlands. Hierin wordt eerst verhaald hoe 'onse geminde zuster vrouwe Marie van Brabant' het kapittel stichtte en begunstigde, waarna aangegeven wordt dat 'alle die overbate geheelic ende al vande thienden die onse zuster van gelre (...) gehad ende beseten heeft' aan 'de capitulen ende den canoniken ons collegiis onser kerken van sente peeters te Turnhout' zijn geschonken. Na een bevestiging van deze akte in het Latijn volgt dan de eigenlijke bekrachtiging door de hertog, opnieuw in het Middelnederlands.

Het document, eenzijdig beschreven op perkament, is bekrachtigd met een rond zegel uit rode was, bevestigd met een dubbele zegelstaart door een plooi (of plica). Het gaat niet om het grootzegel waarop de hertog op zijn paard te zien is, maar om een kleiner zegel, wat aantoont dat het bevestigen van schenkingen geen gewichtige zaak was. Zowel oorkonde als zegel zijn uitstekend bewaard gebleven.

In het Turnhoutse Stadsarchief is van november 2009 tot december 2010 het archief van het kapittel geïnventariseerd, met stukken van 1360 tot ca. 1796, het jaar waarin het kapittel door de Fransen werd opgeheven. Dit gebeurde door ondergetekende in het kader van een stage voor de opleiding Archivistiek: erfgoedbeheer en hedendaags documentbeheer. De inventarisatie was nodig aangezien de documenten verspreid zaten en vaak slecht verpakt waren. Van heel wat stukken wist men trouwens niet eens dat ze in het depot aanwezig waren. Talrijke 'verloren stukken', zoals de oorkonde van Jan IV, zijn terug boven water gekomen. Zo wordt onderzoek naar het middeleeuwse Turnhout sterk vergemakkelijkt. De inventaris zal ontsloten worden op de website van het Stadsarchief.

Tekst: Johan De Reu

Foto: Bram Luyts

Turnhoutse Route voor Archief en Musea

Gegevens:

Materiaal: perkament – eenzijdig beschreven

Afmetingen: breedte: 64,5 cm, lengte: 35,5 cm

Zegel: rond zegel uit rode was (diameter: 5,5 cm), hangend aan dubbele zegelstaart door zegelplooi (plica) met vermelding van het wapenschild van de Brabantse hertogen.

Inventaris:

Voorlopig inventarisnummer: 572.; plaatsingskenmerk: A 029
Stadsarchief - TRAM 41, Grote Markt 1, B - 2300 Turnhout

Het object van de maand is een initiatief van TRAM 41. De objectieve van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze website (www.tram41.be, doorklikken naar Object van de Maand). Op deze website vindt u ook meer informatie over TRAM 41 en zijn verschillende componenten.

Contact: TRAM 41 • Stadhuis - Grote Markt 1 • B - 2300 Turnhout

Tel: + 32 14 44 33 98 • tram41@turnhout.be • www.tram41.be

vu.: Francis Stijnen, Tiendijk 53, 2300 Turnhout, +32 14 44 33 11

